

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doç. Dr. Recep Batu GÜNÖR

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü
b.gunor@hbv.edu.tr
ID: 0000-0002-4791-4059

10.56387/ahbvedebiyat.1197208

Gönderim Tarihi: 31.10.2022

Kabul Tarihi: 12.02.2023

Alıntı: GÜNÖR, R. B. (2023).

Cumhuriyet Düşüncesinin Felsefi
Temelleri Hakkında Bir
İnceleme". *AHBVÜ Edebiyat
Fakültesi Dergisi*, (ÖZEL SAYI-
Nisan2023), 87-94.

CUMHURİYET DÜŞÜNÇESİNİN FELSEFİ TEMELLERİ HAKKINDA BİR İNCELEME

ÖZ: Cumhuriyetçilik düşüncesi, Antik Dönem Yunan dünyasından beri insanlık tarihinde var olmuş bir doktrindir. Özellikle Platon ve Aristoteles tarafından ortaya atılmış olan insanın sosyal ve siyasal bir varlık olduğu şeklindeki önerme, cumhuriyetçilik düşüncesinin de doğmasına neden olmuştur. Temel olarak halkın kendi koyduğu yasalara tabi olarak yurttaşlık vasfına erişmesini öngören cumhuriyetçilik düşüncesi, bireysel istek ve arzuların ziyade genelin isteklerinin peşinden koşulması gerektiğini iddia eder. Buna göre bireysel yararların ön plana çıktığı bir ideal düzenden bahsedilemez. Bunun yerine yurttaşların genelinin ortak yararlarının peşinden koşulması gereklidir. İdeal bir düzen ancak bu şekilde var olabilir. Cumhuriyetçilik düşüncesinin başka bir temel ilkesi de özgürlük kavramıdır. Özellikle liberal düşünürler tarafından ortaya atılan pozitif ve negatif özgürlük ayrımının yanında başka bir yol olduğunu iddia eden cumhuriyetçilik düşüncesinin savunduğu özgürlük anlayışına cumhuriyetçi özgürlük veya siyasal özgürlük adı verilebilir. Bu özgürlük anlayışına göre bir yurttaş ancak ve ancak toplumun ortak yararına göre eylemde bulunup, kendi koymuş olduğu kurallara uyduğu ölçüde özgür olabilir. Aksi halde köle olmaktan kurtulamaz. Cumhuriyetçilik düşüncesinin temelini Aristoteles tarafından ortaya atıldığı iddia edilebilir. Fakat günümüzdeki modern cumhuriyetçilik anlayışının temeli 18. Yüzyıl düşünürü Jean Jacques Rousseau tarafından atılmıştır. Fransız devrimini ve daha sonraki ulus devlet anlayışını derinden etkileyen Rousseau, cumhuriyetçiliğin tiranlığın önündeki en büyük koz olduğunu söyleyerek ideal bir düzenin sadece cumhuriyet sistemi ile mümkün olacağını iddia etmiştir. Bu bağlamda genel irade teorisini geliştirerek, cumhuriyetçiliğin ortak yarar fikrine yeni bir boyut kazandırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyetçilik, Yurttaşlık, Özgürlük, Jean Jacques Rousseau.

A REVIEW OF THE PHILOSOPHY FOUNDATIONS OF REPUBLICAN THOUGHT

ABSTRACT: The idea of republicanism is a doctrine that has existed in human history since the Ancient Greek world. The proposition that man is a social and political being, especially put forward by Plato and Aristotle, has also led to the emergence of idea of republicanism. The idea of republicanism, which basically envisages the attainment of citizenship by the people subject to the laws that they have made, claims that the wishes of the general should be pursued rather than individual wishes and desires. Accordingly, it is not possible to talk about an ideal order in which individual benefits come to the fore. Instead, it is necessary to pursue the common interests of citizens as a whole. Only in this way can an ideal order exist. Another fundamental principle of republican thought is the concept of freedom. The concept of freedom advocated by the idea of republicanism, which claims that there is another way besides the distinction between positive and negative freedom, especially put forward by liberal thinkers, can be called republican freedom or political freedom. According to this understanding of freedom, a citizen can only be free to the extent that he acts in the common interest of the society and obeys the rules he has set. Otherwise, he cannot escape from being a slave. It can be claimed that the basis of the idea of republicanism was put forward by Aristotle. However, the foundation of today's modern republicanism was laid by the 18th century thinker Jean Jacques Rousseau. Rousseau, who deeply influenced the French Revolution and the later understanding of the nation state, claimed that republicanism was the biggest trump in front of tyranny and claimed that an ideal order would only be possible with the republican system. In this context, he developed the theory of general will and added a new dimension to the idea of common good of republicanism.

Keywords: Republicanism, Citizenship, Freedom, Jean Jacques Rousseau.

Giriş

Düşünce tarihine bakıldığında, insanları direkt olarak etkileyen konuların ele alınarak tartışıldığı pratik felsefenin en önemli dallarından birisinin siyaset felsefesi olduğu görülmektedir. En geniş manasıyla siyaset felsefesinin, toplumsal ve siyasal hayatla ilgili problemlere bir takım çözümler bulmak amacıyla ortaya çıktığı iddia edilebilir. Siyaset felsefesi insanları birinci dereceden ilgilendiren problemlere çözüm arar. Bu problemler, bir arada yaşamak için nelerin gerekip gerekmediği, toplumdaki düzenin ve işbölümünün nasıl oluşacağı, toplumsal hayatın nasıl devam edeceği gibi problemlerdir. Sokrates'e göre siyaset felsefesi siyasal olan şeylerin doğasının gerçek bilgisi ile doğası gereği en iyi olan siyasal düzenin gerçek bilgisini araştırdığı (Minoque, 1981: 75) için, tarih boyunca kullanılan bütün siyasal kavram ve doktrinler, bu disiplinin inceleme alanına girmektedir.

İnsanların, ilk toplulukları oluşturmaya başladıkları andan itibaren, düzen problemi hakkında durdukları ve bu problem ile ilgili farklı düşünceler geliştirdikleri iddia edilir. Böylesi bir iddia şüphesiz ki bir ön kabul üzerine şekillenmiştir. Bu ön kabul de özellikle Platon ve Aristoteles tarafından sistemleştirilen insanların zorunlu olarak bir arada yaşamak zorunda oldukları şeklindeki ön kabuldür. Gerek işbölümü için olsun gerekse doğaları gereği olsun, insanlar bir arada yaşayan ve dolayısıyla da birbirleri ile etkileşime giren varlıklardır. Bunun bir sonucu olarak ise bu etkileşimin nasıl şekillendireceği sorusuna cevap olarak farklı doktrinler geliştirilmiştir. Başka bir deyişle insanların zorunlu olarak toplumu oluşturup toplum halinde yaşadıkları kabul edildiğinde, toplumsal düzenin nasıl sağlanacağı konusunu özellikle siyasal doktrinler ele almaktadır. İşte cumhuriyetçilik kavramı da bu soruların neticesinde ortaya çıkmış bir doktrindir. Cumhuriyet düşüncesi, 17. Yüzyıldan itibaren oldukça geniş bir yelpazede kendisine taraftar bulmuştur. Bunun en önemli nedeni ise cumhuriyet düşüncesinin, yurttaşların tam ve eşit şekilde katıldığı siyasal bir yapının nasıl oluşturulabileceği sorusuna net bir cevap vermesidir.

Cumhuriyet(çilik) Nedir?

Cumhuriyet ile ilgili evrensel bir tanım yoktur. Bunun nedeni özellikle bu kavramın ne zaman ortaya çıktığı ile ilgili olarak bir uzlaşının olmamasıdır. Buna rağmen cumhuriyet terimi denilince akla direkt olarak halk terimi gelmektedir. Cumhuriyet sözcüğü Türkçeye, Arapça "cumhur" kelimesinden girmiştir ve toplu halde bulunan halk anlamına gelmektedir (Develli-oğlu, 1984: 177). Halk kelimesinden türeyen cumhuriyetçilik düşüncesi, genel olarak halk ve yönetim kavramları ile ilişkili olarak halkın yönetime katılması veya halkın kendi kendisini yönetmesi şeklinde ortaya çıkmıştır.

Bu anlamı ile özellikle Antik Dönem Yunan felsefesi içerisinde demokrasi kavramı ile birlikte kullanılan cumhuriyetçilik, daha sonraları da demokrasi, özgürlük, halk ve yurttaş gibi kavramlar ile birlikte değerlendirilmiştir. Ricciardelli'ye (2020: 9) göre cumhuriyetçilik terimi, Klasik Roma'da gelişen, Machiavelli tarafından teorileştirilerek 17. yüzyılda İngiltere'de kullanılan bir kavramdır. Buna göre de topluluk için ortaya çıkan bir özgürlük fikrini ifade eder. Başka bir tanıma göre ise cumhuriyetçiliğin köklerini özellikle Aristoteles'e kadar götürmek mümkündür (Oldfield, 1990: 5). Başka bir tanıma göre ise (Okutan, 2006: 134) cumhuriyet, seçilmiş bir başkanın başında bulunduğu devlet biçimini ve bu başkanı seçen halkı anlatmak için kullanılmıştır. Cumhuriyetçilik, özgürlüğün anlamını siyasi kurumların varlığından aldığını ve bu kurumlar tarafından garanti edildiğini anlayan özgür vatandaşlardan oluşan bir topluluk içinde paylaşılan siyasi uygulamalarla karakterize edilir. Bu kurumlar, sırayla, halkın onlara olan bağlılığı ile sürdürülür.

Cumhuriyetçilik durağan, sistematik bir teori değildir. Daha ziyade, özgürlük, katılım, çoğulculuk, kamu kurumları, hukuk vb. üzerinde odaklanan, köklü bir geleneğe dayanan bir siyasi düşünce perspektifidir. Buna göre cumhuriyet kavramı hakkında görüşler ortaya koyan düşünürler, yurttaşlık erdeminin ve siyasi katılımın önemi, yolsuzluğun ve yalancılığın tehlikeleri, karma bir anayasanın ve hukukun üstünlüğünün yararları vb. gibi birçok ortak düşünce ve kaygıyı vurgulamışlardır. Buna benzer bir şekilde cumhuriyetçiliğin, sivil erdemini teşvik edilmesi

ve siyasi topluluğa güçlü bağların artırılması yoluyla yurttaşların siyasi hayata aktif katılımı ile ilgilendiği iddia edilebilir.

Cumhuriyetçiliğin Temel Kavramları

Her siyasi doktrinin olduğu gibi cumhuriyetçiliğin de temel kavramlarından söz edilmektedir. Bu bağlamda cumhuriyetçilik diğer doktrinler gibi eşitlik, demokrasi, insan hakları, hoşgörü vb. pek çok kavramı inceleyerek kendisine konu etmiştir. Burada cumhuriyetçilik denilince akla gelen başka bir deyişle cumhuriyetçiliğin bilhassa üzerinde durduğu temel kavramların özgürlük ve yurttaşlık kavramları olduğu söylenebilir. Bu kavramlar, cumhuriyetçiliği ele alan bütün filozoflar tarafından ele alınmış ve cumhuriyet düşüncesinin temel özellikleri olarak değerlendirilmiştir.

Özgürlük

Özgürlük kavramı kadar farklı dönemlerde farklı şekillerde açıklanmaya çalışılmış bir tanım bulmak zordur. Bunun nedenlerinden birisi, tarihte her zaman herkesin ve her grubun özgürlük hayali peşinde koşmasıdır. Özgürlüğün nihai bir amaç haline gelmesi, herkes tarafından kendi istek ve çıkarları tarafından tanımlanmaya çalışılması durumunu doğurmuştur. En geniş anlamıyla özgürlük kavramı, bağlı olmama, dışarıdan etkilenmemiş olma veya zorlanmamış olma (Akarsu, 1994: 146) durumu şeklinde tanımlanmaktadır. Özellikle siyaset felsefesi açısından ise bireyin, toplumun veya yöneticilerin zorlaması ile değil de, kendi isteklerine göre davranabilmesi gücü olarak açıklanabilir. Diğer siyasi doktrinler gibi cumhuriyetçilik de özgürlük kavramının önemi üzerinde durarak onu nihai bir amaç olarak görmüştür.

Düşünce tarihinde özellikle liberalizm doktrini tarafından merkeze alınarak açıklanan özgürlük kavramı ile ilgili olarak yine liberal bir düşünür tarafından sistematize edilen bir ayrım kabul edilmiştir. I. Berlin tarafından ortaya atılan bu özgürlük ayrımı, özgürlüğü pozitif ve negatif özgürlük olarak ikiye ayırırken, özellikle çağdaş liberalizm düşüncesi bunlardan negatif özgürlüğü benimsemektedir (Yayla, 2002: 154). Bu ayrımın cumhuriyetçilik doktrini açısından önemi, genel olarak cumhuriyetçiliğin pozitif özgürlüğü savunmasıdır. Buna göre pozitif özgürlük, bireylerin siyasal hayata katılmasını, bunu engelleyebilecek olumsuzlukların da ortadan kaldırılması gerektiğini savunur. Pozitif özgürlük daha çok bireyin eylemlerini özgürce yapip yapmadığı ile ilgilenerken, bireyin sahip olduğu hakları ne kadar kullanıp kullanmadığı üzerinde durmaktadır. Pettit'e (1998: 38) göre pozitif özgürlük, insanlara kendi kendilerinin efendisi olma imkânını vermektedir.

Negatif özgürlük ise özgürlüğün negatif karakterini kuvvetle vurgulayarak, gerçek özgürlüğün bir şeyden özgürlük olduğunu, bir şeye özgürlük (Yayla, 2002: 163) anlamına gelmediğini belirtir. Burada kastedilen bir şeyden özgürlük düşüncesi, bireyin kendi isteklerinin peşinde koşması ve özgürce hareket edebilmesinin önünde hiçbir engelin ve gücün bulunmaması anlamına gelmektedir. Bireyi engelleyebilme potansiyeli olan güç de devlet olduğu için, devletin ve siyasal örgütlenmenin sınırlandırılması gerekmektedir. Bu da liberalizmi temel önermelerinden olan sınırlı devlet ilkesinin bir anlamda hayata geçirilmesi ile ilgilidir.

Özgürlük kavramı ile ilgili ortaya atılan bu ayrımın yanında bir de "cumhuriyetçi" veya "siyasal" özgürlük olarak tanımlanabilecek bir alandan da söz edilmektedir. Cumhuriyetçi özgürlük ile ilgili olarak karşımıza öncelikle "tahakkümsüzlük" kavramı çıkar. En belirgin cumhuriyetçi değer, tahakkümsüzlük, yani köleliğin yokluğu olarak yaşanan özgürlüktür (Igartua, 2020: 357). Buna göre cumhuriyetçi özgürlük, herhangi bir tahakkümün yokluğunu gerçek özgürlük olarak kabul eder. Burada tahakkümsüzlük olarak adlandırılan şey, bireyin kendi kendini gerçekleştirme ve siyasal alana katılması hususunda herhangi bir zorluk ile karşılaşmaması demektir. Daha önceden değinildiği gibi negatif özgürlüğün "müdahalesizlik" ilkesi ile benzer olduğu düşünülse de aralarında net bir fark vardır. Her şeyden önce cumhuriyetçi özgürlük, bir kişinin başka bir kişi üzerinde sahip olabileceği mutlak karar verme gücünün yokluğunu özgürlük olarak kabul eder. Negatif özgürlük özellikle ekonomi alanı başta olmak üzere bireye her alanda müdahale edebilecek kolektiviteye şüphe ile bakarken, cumhuriyetçi özgürlüğe göre özgürlüğün sürdürülebilir olması için belirli bir siyasal yapı gereklidir (Okutan, 2006: 134). Bu

siyasal yapı da tabii ki cumhuriyettir. Yani cumhuriyetçi özgürlük anlayışında devlet, belirli kurallara sadık kalma şartıyla, toplum için ortak iyiyi düzenleme konusunda aktif bir rol oynamalıdır. Burada bahsedilen kurallar da hukuk sistemi yoluyla açıklanabilir.

Cumhuriyetçi özgürlüğe göre özgürlük o halde doğrudan bir şekilde bireylerin özgür olduğu bir sistem oluşturma ile ilgilidir ki bu sistemin temelini de hukuk oluşturur. Hukuk, hem yöneticileri hem de yönetilenleri bir ideal doğrultusunda bağlayıcılığı altına alarak toplumu korur. Dolayısıyla cumhuriyetçi özgürlük için hukuk, özgürlükleri güvence altına alan bir düzenlemeler bütünüdür. Bir tahakkümsüzlük olarak ortaya çıkan cumhuriyetçi özgürlüğe göre hakiki özgürlük, bireylerin üzerinde zorla tahakküm kurmanın ortadan kalkmasıdır. Tarihsel olarak bakıldığında özellikle birey ve toplum arası ilişkileri göz önüne alan bu özgürlük anlayışı, bireylerin köle haline gelmeden yaşayabilecekleri bir toplum hayalinin ürünüdür. Burada artık bireyler sıradan biri veya köle olmak yerine yurttaş kimliğine bürünürler. O halde cumhuriyetçilik düşüncesi için özgürlük ile yurttaşlık arasında organik bir bağ olduğunu iddia etmek mümkündür.

Yurttaşlık

Cumhuriyetçilik için ayrı bir önemi olan yurttaşlık, birey ve toplum ilişkisinde bireye bir misyon vererek birey ve toplum arasındaki ayrımı ortadan kaldırmak amacıyla kullanılan bir kavramdır. Başka bir deyişle cumhuriyetçilik düşüncesi, bireyleri artık yurttaş olarak görerek onlara ortak iyinin peşinden gidilmesini salık verir. Böylelikle de herkes için özgürlüğün olduğu, tahakkümün ise var olmadığı ideal bir düzeni kurmayı hedefler. Bu açıdan bakıldığında yurttaşlık zaruri bir hale dönüşür. En genel anlamıyla yurttaş, demokratik hakları olan ve adalet istemi olan bireye (Kymlicka, 2004: 443) verilen isimdir. Cumhuriyetçi yurttaşlık ise ilkesel olarak siyasal topluluk içinde bireylere eşit haklar ve görevler, özgürlükler ve sınırlamalar, güçler ve sorumluluklar veren bir statü (Okutan, 2006: 21) şeklinde tanımlanabilir. Cumhuriyetçilik ile birlikte bireylerin artık yurttaş olarak nitelendirildikleri ve siyasal hayata katılım, ortak iyinin peşinden koşmak gibi bazı ödevleri oldukları iddia edilebilir.

Yurttaşlık kavramı Antik Dönem Yunan dünyasında ortaya çıkarak günümüze kadar farklı şekillerde gelmiş bir kavramdır. Antik dönemin en önemli düşünürlerinden birisi olan Aristoteles, yurttaşlık kavramı ile siyasal hayata katılabilen bireyleri nitelendirmiştir. Bu dönemde siyasal hayata katılmanın adeta insan doğasından gelen bir özellik olduğu göz önüne alındığında da yurttaşlığın ne kadar önemli olduğu anlaşılabilir. Tabii ki bu dönemde köleliğin olduğunu ve siyasal hayata sadece ayrıcalıklı bir zümrenin katılabildiğini unutmamak gerekir. Yani yurttaşlık bu dönemde ne kadar önemli olursa olsun toplumun genelini kapsamadığı iddia edilmektedir. Tarih boyunca özellikle demokratik niteliklerin artmaya başlaması ile birlikte yurttaşlık vasfı sadece ayrıcalıklı zümrelerin tekelinden çıkmış, toplumun genelini kapsamaya başlamıştır. Özellikle siyasal hayata katılma konusunda elde edilen eşitlik ilkesi ile her birey birer yurttaş haline gelmeye başlamıştır.

Cumhuriyetçi yurttaşlık, merkeze insanın siyasal doğasının konulduğu bir sistemdir. Bireyler, doğaları gereği siyasal hayata katılarak yurttaşlara dönüşürler. Bu dönüşme esnasında da bireylere bazı yükümlülükler yüklenebilir. Cumhuriyetçi yurttaşlık geleneği, topluluk temelli bir anlayışı vurgulamakta, yurttaşlık pratiğine önem vermekte ve yurttaşlık görevlerini yerine getirme sorumluluğunu önemsemektedir. Ortak fayda, paylaşım ve dayanışma yurttaşların kamusal alanda yer almasını sağlayan en önemli değer olarak görülmektedir (Dernek-Tırış, 2020: 749). Buna göre cumhuriyetçi yurttaşlık ile beraber, bir toplumu oluşturan tüm bireylerin birbirine karşı sorumlu oldukları söylenebilir. Ortak bir yararın peşinden gitmek, siyasal katılıma ayak yudurmak ve iyi bir yurttaş olmak gibi özellikler, yurttaşın sorumlulukları arasında gösterilebilir.

Yurttaşların bir anlamda kamusalılığı oluşturmaları yani karşılıklı olarak bir etkileşime girmeleri, daha önceden değinildiği gibi birey ve toplum ilişkisine yeni bir soluk getirmektedir. Her bir yurttaşın, kendi istek ve eğilimlerini bir kenara bırakarak ortak bir yarar uğruna eylemde bulunmaları, neticede homojen bir toplum oluşturmaktadır. Böylelikle ortak bir yurttaşlık bilinci,

bireysel değerlerden daha önemli ve daha merkezi bir rol oynamaktadır. Bu açıdan bakıldığında cumhuriyetçi yurttaşlık düşüncesinin liberal bireycilik düşüncesinin karşısında yer aldığı görülmektedir. Liberal bireycilikte bireyin, özellikle toplum veya devlet tarafından belirlenen herhangi bir görev ya da sorumluluğu yokken, cumhuriyetçi yurttaşlık anlayışında bireyin oy kullanma, vergi verme vb. sorumlulukları vardır.

Yurttaşlara düşen bu sorumluluklar neticesinde cumhuriyetçi yurttaşlık ile ilgili olarak karşımıza iki farklı özellik (Okutan, 2006: 26-27) daha çıkmaktadır: aktif yurttaşlık ve erdemli yurttaşlık. Cumhuriyetçi yurttaşlık fikri, kendi içerisinde zorunlu olarak aktif yurttaşlığı da beraberinde getirmiştir. Bir yurttaşın üzerine düşen sorumluluklarını yerine getirmesi, hem toplumun hem de kendisinin yararı için zorunlu olarak değerlendirilebilir. Yani bir yurttaş, siyasal hayata katılım sağlamazsa, üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmeyerek ideal düzenin bozulmasına neden olur. Cumhuriyetçi yurttaşlık ile ilgili olarak ortaya çıkan bir diğer nitelik ise erdemli yurttaşlık kavramıdır. Siyasal katılım sorumluluğunun devamı olarak ortak yarara hizmet etme fikri ortaya çıkmaktadır. Ortak yararı amaç edindiğinde yurttaş, bu yönde davranmakla "erdemli" olma niteliğine de ulaşmaktadır (Okutan, 2006: 27). Buna göre cumhuriyetçi yurttaşlık fikrinin bir ön kabul olarak erdemli yurttaş önermesini kabul ettiği iddia edilebilir. Yani ideal cumhuriyet düşüncesinde, siyasal hayata direkt olarak katılan yurttaşlar, üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirerek, neticesinde erdemli hareket etmiş olacaklardır. Cumhuriyetçilik düşüncesinin bu nitelikleri tarih boyunca farklı dönemlerde farklı düşünürler tarafından ele alınmıştır. Bu düşünürlerin fikirlerini ele almak, cumhuriyetçiliğin felsefi temellerinin anlaşılmasını sağlayacaktır.

Cumhuriyetçiliğin Felsefi Temelleri

Herkes tarafından kabul edilen evrensel bir tanımını yapmanın çok zor olduğu cumhuriyetçilik doktrininin aynı şekilde düşünsel kaynaklarının tespit edilmesi de zor gözükmektedir. Bunun en büyük nedeni ise klasik dönemlerde görülen cumhuriyetçilik düşüncesi ile modern dönemlerde ortaya çıkan cumhuriyetçilik düşüncesinin birbirinden farklı olmasıdır. Cumhuriyetçiliğin düşünsel temellerini belirlemeyi kolaylaştırmak için ortaya atılan temel ayrım; İlkçağ Yunan düşüncesi ve daha sonra Roma'da görülen cumhuriyetçilik ile modern dönemde Machiavelli ve Jean Jacques Rousseau gibi düşünürler tarafından şekillendirilen cumhuriyetçilik düşüncesi arasında gerçekleştirilmiştir. Klasik olarak adlandırılacak ilk tür cumhuriyetçilik, bireylerin öz-yönetim yoluyla kendilerini gerçekleştirmelerini teşvik ederken (Taylor, 1979: 181), modern cumhuriyetçilik olarak adlandırılacak olan diğer tür ise özellikle demokrasi ve anayasacılık kavramları (Bellamy, 2008: 158) ile ilişkilendirilmiştir.

Aristoteles

Siyaset felsefesi açısından neredeyse her doktrininin dayandırıldığı temel kaynaklar İlkçağ felsefesinin önemli isimleri Platon ve Aristoteles'tir. Bunun nedeni ise her iki filozofun da insanı, diğer insanlarla etkileşim içinde olan, işbölümü yapan varlıklar olarak tasvir etmeleridir. Cumhuriyet düşüncesinin de bu filozoflara dayandırılması bu yüzden doğaldır. Özellikle Aristoteles (1975: 9), insanı siyasal bir varlık olarak tanımlamıştır. İlkçağ Yunan düşüncesinde genel olarak hakim olan görüş, insanın siyasal hayata katılan, buna göre de bir yurttaş olarak bazı görevleri olan bir varlık olduğu şeklindedir. Dolayısıyla da bu görüş, halkın yönetime katılması ve yurttaşların bazı görevleri olduğunun kabul edilmesi şeklinde açıklanabilecek olan cumhuriyet düşüncesi ile benzerlik göstermektedir.

Aristoteles'in artık bir klasik hale gelen yönetim sistemleri sınıflandırmasında iyi yönetim şekilleri arasında bahsettiği "politeia" kavramı, onun cumhuriyetçi bir yapıyı benimsediği iddiasını oluşturmuştur. Bazı kaynaklarda politeia teriminin cumhuriyet teriminin yerine kullanıldığı iddia edilse de genellikle politeia yerine anayasa veya siyasal yönetim (Aristoteles, 1975: 11) terimleri kullanılmaktadır. Aristoteles'e göre politeia, yani siyasal yönetim veya anayasa, oligarşi ile demokrasinin bir anlamda karışımı olarak ortaya çıkmıştır. Aristoteles'e göre (1975: 123) bir oligarşi ve demokrasi karmasının amacı, yalnızca hem zenginlerin hem yoksulların

çıkarlarını, hem serveti hem bireysel özgürlüğü kollamaktır. Görüldüğü gibi Aristoteles'e göre siyasal yönetim aynı cumhuriyet düşüncesinde olduğu gibi ortak yarara hizmet eder.

Ortak yarar düşüncesinin Aristoteles felsefesinde aslında orta sınıfa denk geldiği iddia edilebilir. Topumlarda çok zengin ve çok yoksul sınıfların var olduğunu gözlemleyen düşünür, ideal bir yönetim için orta sınıfın güçlendirilmesi gerektiğini iddia eder. Çünkü orta sınıf aynı zamanda ortak yarara yani ölçülü ve ılımlı bir şekilde yaşamaya hizmet edecektir. Aristoteles'e göre (1975: 128), orta sınıf aracılığıyla işleyen siyasal ortaklık (politeia) en iyisidir ve orta sınıfın geniş olduğu, mümkünse öteki iki sınıfın toplamından, hiç değilse bunların (her birinden daha güçlü bulunduğu şehirlerin iyi yönetilme olasılığı çok yüksektir. Bunun en iyi yönetim olmasının nedeni, orta sınıfın aynı zamanda erdemli bir hayat sürmek için ideal olan sınıf olmasıdır. O halde zenginleri ve yoksulları ortak bir yararda buluşturmanın yolu, ortada buluşmak yani orta sınıfın yararının peşinden koşmaktır.

Cumhuriyet düşüncesine Aristoteles'in bir diğer katkısı da yurttaşlık kavramı ile ilgilidir. Aristoteles yurttaşlık kavramını, adalet işlerini gören ve kamu katlarında görev alan bir kimse (Okutan, 2006: 55) şeklinde tanımlamaktadır. Bu düşüncenin daha önce değinilen cumhuriyetçi yurttaşlık kavramını etkilediği iddia edilebilir. Bunun nedeni, düşünür'e göre gerçek anlamda bir yurttaşın, tıpkı cumhuriyetçilik doktrininde olduğu gibi, yapması gereken bazı görev ve sorumlulukları olduğunu iddia etmesidir. Aristoteles'in yaşadığı döneme hakim olan bu anlayış, bireyin hak ve isteklerinden ziyade toplumun genelinin hak ve isteklerini ön plana çıkarır ve toplumu meydana getiren her bir yurttaşın siyasal hayata katılma şartını getirir. Burada unutulmaması gereken önemli bir nokta, bu dönemde sorumluluğu olan yurttaşların sadece belirli bir zümreye ait olduklarıdır. Yani köleler, kadınlar ve tüccarlar her ne olursa olsun bir yurttaş olarak kabul edilmezler.

Jean Jacques Rousseau

18. yüzyılın önemli bir düşünürü olan Jean Jacques Rousseau, cumhuriyet ve cumhuriyetçi düşünce denildiğinde belki de akla ilk gelen düşünürdür. Bunun en büyük nedeni onun cumhuriyet ideal bir sistem olarak görmesi ve tüm yurttaşların genel iradeye yani ortak yarara uygun olarak davranmaları gerektiğini salık vermesidir. Rousseau (1999: 76) hangi yönetim biçimi altında olursa olsun, yasalarla yönetilen her devlete cumhuriyet adını veriyorum çünkü yalnız o zaman yönetim kamu yararınıdır ve kamu yararı yalnız o zaman önem taşır diyerek cumhuriyetin kendisi için önemini belirtmiştir.

Rousseau, kendi siyaset felsefesini şekillendirirken öncelikle insan doğasına vurgu yapar. Ona göre doğal yaşam, insanların birbirlerine kötülük yapmadığı, ahlakın bozulmadığı ideal bir özgürlük düzenidir. İnsanlar bu doğal durumlarında yaşarken önce aile kavramının ortaya çıkması sonra ise mülkiyet kavramının oluşması yüzünden bir arada yaşamak zorunda kalıp, kendi özelelerinden uzaklaşmaya başlamışlardır. Düşünür'e göre artık bu bir arada yaşama olgusundan geriye dönüş yoktur. O halde yapılması gereken şey, bu düzenin insanlara yarattığı eşitsizliklerden ve olumsuzluklardan kurtulmaktır. Bunun için ise bir toplum sözleşmesine gerek vardır. Rousseau'ya göre toplum sözleşmesi, katılımcılardan her birinin canını ve malını, oluşturacağı ortak gücün tümüyle savunup koruyacak bir katılım biçiminin bulunması ve bu ortaklıkta her bireyin, tüm öteki ortaklarla birleşirken yine de yalnızca kendi istencine boyun eğmesi ve ortaklığa katılmadan önceki denli özgür kalmasıdır (Rousseau, 1999: 46). Görüldüğü gibi düşünür, toplum sözleşmesi ile birlikte yurttaşlara bazı yükümlülükler atfetmektedir ki bu da cumhuriyetçilik düşüncesi ile paralellik göstermektedir.

Rousseau'nun cumhuriyetçilik düşüncesini temel özelliklerinden olan ortak yarar ile ilgili olarak ortaya attığı kavram genel irade kavramıdır. Öncelikle Rousseau'ya göre devletin kuruluş amacı, herkesin yararına uygun bir biçimde yönetmesi yani ortak yararı gözetmesidir. İşte bunun yegâne yolu da genel irade ile mümkündür (Rousseau, 1999: 59). Bunun nedeni ise bireysel çıkarlar ile toplumsal çıkarlar arasında ortaya çıkacak olan gerginliğin veya zıtlığın ortadan kaldırılmasının gerekli olmasıdır. Bu gerginliği ortadan kaldırabilmenin yolu da bireysel

çıklarları toplumsal çıkarlar karşısında arka plana itmek yani bireysel çıkarların peşinden koşmak yerine genel iradenin peşinden koşmaktır. Düşünüre göre sadece böylesi topluluklar gerçek anlamda bir toplum oluşturabilirler.

Cumhuriyetçi düşüncesinin temel özelliklerinden olan yurttaş kavramı da burada ortaya çıkmaktadır. Düşünürün anlayışına göre; özel irade ve onun toplamı ile şekillenen herkesin iradesi insan, genel irade ise yurttaş ile özdeşleştirilmektedir (Ağaoğulları, 2006: 95). Yani bireysel veya özel yararlarının peşinden koşan bir kimse yurttaş olma vasfını taşıyamamaktadır. Böylesi bir insan, yaşadığı topluma ayak uyduramayan ve sorumluluklarının farkında olamayan insandır. Bu durumu aynı zamanda kamusalılık adı da verilebilir. Cumhuriyet sistemi içinde sorumluluklarını yerine getirirken aynı zamanda kamusalılığı oluşturan yurttaşlar, Rousseau'nun ideal düzen anlayışında da aynı şekilde genel iradeye katılarak kamusalılığı oluştururlar.

Rousseau'nun cumhuriyetçi düşünce ile paralellik göstere diğer bir düşüncesi de özgürlük ile ilgilidir. Cumhuriyetçi düşüncede özgürlük, halkın ortak yarara uyması ve ideal bir yönetim sisteminde elde ettiği haklarla ilgili iken, aynı şekilde Rousseau'ya göre de özgürlük, insanların kendi koydukları siyasal yasalara uyması ile ortaya çıkar. Düşünür bu konu ile ilgili olarak; yalnızca isteklerin dürtüsüne kapılmak, köleliktir; kendi koyduğumuz yasalara uymak ise, özgürlük (Rousseau, 1999: 53) diyerek özgür olabilmek için bireysel yarar ve çıkardan uzaklaşmak gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca insanlara özgür olma hakkını, yurttaşlık durumunu kazanmaları vermektedir. Bu, aynı zamanda kişiyi kendisinin gerçek efendisi de yapmaktadır. Zaten kişinin kendisinin koymuş olduğu toplumsal kurallara uyduğu takdirde hakiki anlamda özgür olabileceği düşüncesi, cumhuriyetçi özgürlük anlayışının temelini oluşturmaktadır. İnsanlar, tarih boyunca yaşadığı ezilmişlikleri ve kölelikleri ancak ve ancak genel iradeye katılarak yani kendilerinin gerçek efendileri olarak aşabilirler.

Sonuç

Cumhuriyetçilik düşüncesi, İlkçağdan itibaren günümüze kadar gelmiş bir doktrindir. Bu denli derin geçmişine rağmen farklı dönemlerde farklı şekillerde yorumlandığı için evrensel bir tanımını yapmak ve temel ilkelerini ortaya koymak zordur. Bu zorluğa rağmen cumhuriyetçilik düşüncesinin temel ilkeleri olarak özgürlük, yurttaşlık, yasa, öz-yönetim, halk vb. kavramlar sayılabilir. Bu kavramlar arasında da özgürlük ve yurttaşlık kavramlarının yeri çok farklıdır. Neredeyse her siyasi doktrin özgürlüğü temel bir ilke olarak kabul eder. Fakat cumhuriyetçilik açısından özgürlük, bireylerin ortak yarar için kendisinin koymuş olduğu kurallara uyması şeklinde ortaya çıkar. Dolayısıyla cumhuriyetçiliğin ön kabulüne göre ortak yarara veya halkın genel iradesine uygun olmayan unsurlar insanı özgürleştirmek yerine köleleştiren bir yapıdadır. Ortak yararı belirleyen güç halkın kendisi olsa da bu yararı koruyan ve devam ettiren güç ise toplum veya devlettir. Yani cumhuriyetçilik düşüncesi, teorik alanda en çok karşılaştırıldığı doktrin olan liberalizme karşıt bir şekilde, devletin sosyal düzende aktif rol oynamasını savunur. Buradaki aktif rol sadece devlet için değil aynı zamanda yurttaşlar için de geçerlidir. Yurttaşlık fikri ise Antik dönem Yunan dünyasından beri geçerli bir kavram iken özellikle Rousseau ve modern cumhuriyetçilik düşüncesi ile birlikte yaygın hale gelmiştir. Toplumunu oluşturan her bir bireyi yurttaş olarak gören cumhuriyetçilik düşüncesi, bu yurttaşlara düşen bazı ödev ve sorumlulukların olduğunu iddia eder ve ideal bir düzen için yurttaşların bu ödev ve sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini kabul eder.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

Ağaoğulları, M. A. (2006). Ulus Devlet ya da Halkın Egemenliği. Ankara: İmge Kitabevi.

- Akarsu, B. (1994). Felsefe Terimleri Sözlüğü. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aristoteles, (1975). Politika. Çev: Mete Tuncay. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bellamy, R. (2008). Republicanism, Democracy, and Constitutionalism. USA: Blackwell Publishing.
- Dernek, K. O., Tırış, G. (2020). "Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek: Ekolojik Yurttaşlık Üzerine Bir Değerlendirme". Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi. 5(3), 745-772.
- Devellioğlu, F. (1999). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Igartua, E. A. (2020). "The Topicality of Political Republicanism". Filozofia (75), ç. 5, 357-371.
- Kymlicka, W. (2004), Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş, Çev: Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Minoque, K. (1981). Çağdaş Siyaset Felsefecileri. Çev: Mete Tunçay. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Oldfield, A. (1990). Citizenship and Community. London: Routledge.
- Pettit, P. (1998). Cumhuriyetçilik. Çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ricciardelli, F., Fantoni, M. (2020). Republicanism A Theoretical and Historical Perspective. England: Viella.
- Rousseau, J. J. (1999). Toplum Sözleşmesi. Çev: Alpagut Erenuluğ. İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Taylor, C. (1979). "What's Wrong with Negative Liberty." In A. Ryan (ed.), The Idea of Freedom. Oxford: Oxford University Press, 175-193.
- Yayla, A. (2002). Liberalizm. Ankara: Liberte Yayınları.